

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ЗБАЛАНСОВАНOSTI БЮДЖЕТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

ГЛАДЧЕНКО Лідія

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

<https://orcid.org/0000-0003-1533-3505>

e-mail: l_gladchenko@kneu.edu.ua

Стаття присвячена розгляду питання про збалансованість бюджету та наявність бюджетного дефіциту. У дослідженні розмежовано два підходи до розуміння збалансованості бюджету залежно від погляду на сам бюджет. Розкрито баланс бюджету з позицій його як фінансового плану, де бюджетна розбалансованість пов'язана, насамперед, з формуванням бюджетного дефіциту, який покривається джерелами фінансування. Крім того збалансованість розглядається в контексті бюджету як фінансового фонду, де ключовий акцент зроблено на управлінні бюджетними потоками та забезпеченні ліквідності бюджету. В роботі також проаналізований бюджетний дефіцит та джерела його фінансування щодо державного та місцевих бюджетів України. Визначено тенденцію до поглиблення дефіциту державного бюджету та формування надлишку місцевих бюджетів під час війни.

Ключові слова: принцип збалансованості, державний бюджет, місцеві бюджети, бюджетний баланс, бюджетний дефіцит, бюджетний надлишок, профіцит, фінансування бюджету, фінансування за борговими операціями, фінансування за активними операціями, офіційні трансферти, фіскальна дисципліна.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-14-16>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Перед Україною завжди гостро стояла проблема бюджетної збалансованості як на центральному, так і на місцевому рівні. Ключовими факторами, які впливали на її загострення були тривала стагнація, старіння нації, пандемія COVID-19 та в останні роки – повномасштабна війна. Попри надзвичайні обставини, які завжди супроводжуються посиленням бюджетної розбалансованості, питання скорочення бюджетного дефіциту знаходиться в порядку денному відносин України з іноземними партнерами та міжнародними фінансовими організаціями. Водночас, в Україні відбулись й інші зміни, зокрема, реформа фіскальної децентралізації і підвищення рівня автономності функціонування місцевих бюджетів, що створює новий контекст для врегулювання питання бюджетного дефіциту і бюджетної збалансованості. Наразі не існує універсальних підходів до управління бюджетним балансом, які були б доречними в будь-яких країнах і в будь-яких обставинах. На даний час актуальним залишається необхідність обґрунтування раціональних підходів до управління бюджетним балансом як на рівні державного, так і місцевих бюджетів для забезпечення фіскальної дисципліни та макрофінансової стабільності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Українські науковці регулярно звертаються до дослідження бюджетного дефіциту, його причин і наслідків, фінансування бюджету, бюджетної збалансованості, управління бюджетним дефіцитом тощо. Відсутність однозначних відповідей фактично на всі питання в цій сфері є передумовою для розгортання дискусій та наукових пошуків.

Юшко С.В. досліджує результати виконання місцевих бюджетів в Україні як загалом, так і за окремими їх видами, в тому числі питання бюджетного дефіциту/ профіциту та операцій з фінансування бюджету [1]. Зроблено висновок про те, що для переважної більшості місцевих бюджетів у структурі цих операцій фактично наявні тільки внутрішні джерела фінансування, основними з яких є зміни залишків бюджетних коштів, тоді як випуск боргових цінних паперів не використовується [1, с.181-182]. Автор обґрунтовує необхідність заходів щодо покращення управління фінансуванням бюджету, і насамперед, залишками бюджетних коштів.

Бюджет є не тільки фінансовою, але й правовою категорією. Бюджетний дефіцит з позицій правового регулювання дослідили Касьяненко Л.М., Миколаєнко П.М., Підгородецький В.О. [2]. Зокрема, було продемонстровано, що не тільки серед економістів, але й серед юристів немає однозначного трактування поняття «бюджетний дефіцит». Автори детально розглядають причини виникнення дефіциту бюджету та його зв'язок з державним боргом. Крім того, в дослідженні окрему увагу приділено надходженням від приватизації державного майна як джерелу фінансування дефіциту.

Штефан Л. робить акцент на тому, що дефіцит бюджету наразі є звичайним явищем бюджетної політики держави, хоча й має свої особливості в різних країнах. На основі аналізу

міжнародних статистичних даних, автор доходить висновку, що бюджетний дефіцит в Україні зв досліджуваний період не вказував на надмірну м'якість фіскальної політики. Важливим фокусом уваги було вивчення джерел фінансування дефіциту бюджету та його наслідків в Україні. Зроблено висновок, що стратегічною метою держави має бути поліпшення інвестиційного клімату та економічне зростання як основа рішень у сфері бюджетного дефіциту [3].

У статті Буряченка А., Болдової А. та Москаленко Н. аналізуються джерела фінансування бюджетного дефіциту у контексті можливостей управління державним боргом з урахуванням завдань забезпечення макрофінансової стабільності [4]. Для зниження негативного впливу боргового навантаження на бюджет держави і його збалансованість пропонується застосовувати програми реструктуризації, насамперед, зовнішнього боргу як найбільш вагової складової державного боргу України.

Центральним питанням у статті Грубляк О.М. та Сили В.Г. є особливості управління дефіцитом державного бюджету України в умовах воєнного стану [5]. На основі проведеного дослідження автори пропонують механізм управління бюджетним дефіцитом, у структурі якого враховано можливі репарації. Крім того, в процесі розгляду бюджетного дефіциту автори звернули увагу на особливі виклики повоєнного відновлення України, такі як реінтеграція вимушених мігрантів.

Дослідження дефіциту державного бюджету України в умовах воєнного стану також провели Білорус О.Г., Балакін Р. Л., Ухналь Н.М., Бартош С.В., Іващенко О.Б., предметом якого виступили джерела фінансування дефіциту [6]. Аналіз було здійснено у розрізі окремих видів цих джерел, з особливим акцентом на ролі міжнародних партнерів України та співробітництва з ними для забезпечення ризикостійкості країни і її здатності відповідати складним викликам. Автори обґрунтували можливі заходи, які доцільно провести в умовах високого бюджетного дефіциту, що виник під час воєнного стану, які б могли забезпечити стійкість фінансової системи країни.

Збалансованість бюджету виступає одним із фундаментальних факторів фінансової безпеки. Цьому питанню присвячено статтю Череп А., Олейнікової Л., Нагайця С. та Русінової В. [7]. Автори наголошують на необхідності забезпечення збалансованості бюджету на основі ефективного управління як бюджетним дефіцитом, так і державним боргом для стимулювання інвестицій та підвищення конкурентоспроможності економіки.

Горин В.П., Квасниця О.В., Романків А.А. дослідили тенденції у фінансуванні дефіциту Державного бюджету України і на основі зростання частки зовнішніх джерел фінансування визначили зміни та пріоритети боргової політики держави. Окрема увага була на короткостроковому періоді управління борговими зобов'язаннями, для якого надано обґрунтовані рекомендації, які матимуть, зокрема, позитивний вплив на бюджет [8].

Важливим джерелом у фінансуванні бюджету є зовнішні джерела. Кудряшов В.П. дослідив вплив співпраці України з МВФ на управління фінансуванням державного бюджету під час війни [9]. МВФ зданий забезпечити бюджетну спроможність України та боргову стійкість. Проте автор обґрунтовує необхідність збільшення ролі неборгового ресурсу для фінансування бюджету, а також посилення спроможності бюджету за допомогою повернення до застосування фіскальних правил та вдосконалення управління державним боргом.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Проголошений у бюджетному законодавстві принцип збалансованості в умовах глибокого бюджетного дефіциту викликає потребу в більш детальному аналізі питань балансування бюджетів та в обґрунтуванні методологічних підходів, які б підвищили ефективність бюджетного менеджменту і мали б позитивний вплив на фіскальну дисципліну, фінансову стабільність бюджету та управління його ліквідністю.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета даного дослідження полягає в обґрунтуванні підходів до бюджетної збалансованості. Основними завданнями є розкриття внутрішнього змісту принципу збалансованості бюджету, дослідження бюджетного дефіциту та джерел його фінансування для державного бюджету України і для місцевих бюджетів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Бюджетна система України весь період свого існування характеризувалась постійною наявністю бюджетного дефіциту. В період до початку повномасштабної війни його рівень вдавалось утримувати на досить низькому рівні (див. рис.1). Він суттєво зріс внаслідок пандемії COVID-19, а з 2022 року сягнув рівня, який характерний для країн, що переживають війну.

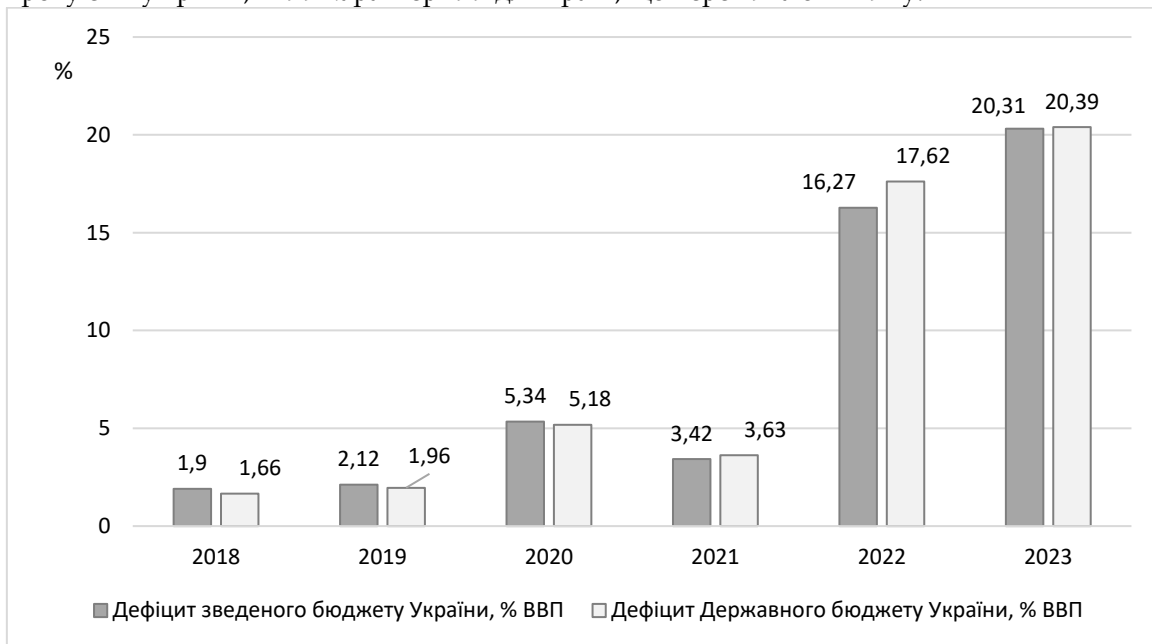

Рис. 1. Дефіцит зведеного бюджету і державного бюджету України в 2018-2023 р.р., % ВВП

Джерело: сформовано на основі [10]

Оскільки Бюджетний кодекс України встановлює принцип збалансованості, то слушним є питання, чи означає наявність хронічного бюджетного дефіциту постійне порушення бюджетного законодавства. Для того, щоб дати на нього відповідь, доцільно звернутись до природи бюджету, яке є достатньо багатогранною. Бюджет як складова державних фінансів являє собою економічне явище, є грошовим фондом, фінансовим планом, правовою категорією, політичним інструментом. Відповідно збалансованість бюджету також може розглядатись з різних позицій і мати різні аспекти. В межах даного дослідження бюджет буде розглянуто як фінансовий план і як фінансовий фонд.

Бюджет як *фінансовий план* має дохідну і видаткову частину. Сальдо бюджету показує співвідношення між ними і набуває форму або бюджетного дефіциту, або бюджетного надлишку (профіциту). Традиційно бюджетний дефіцит визначається як перевищення річного обсягу видатків бюджету над його доходами. Проте дане визначення не можна вважати повним, оскільки воно не відображає повноти змісту цього явища. Дефіцит не означає «дірки в бюджеті» чи «недостатності бюджетних коштів», тому що негативний розрив між доходами і видатками покривається джерелами фінансування, що є свідченням нормальної фіскальної дисципліни. Джерела фінансування дефіциту належать до бюджетних надходжень, проте вони не є частиною доходів бюджету. З огляду на це, податки ніколи не виступають джерелом фінансування дефіциту, оскільки формують бюджетні доходи, і визначають розмір дефіциту, а не покривають його. Бюджет з встановленими джерелами фінансування дефіциту вважається дефіцитним, а не збалансованим.

У бюджетному законодавстві розрізняють бюджетні надходження (загальний обсяг отриманих бюджетних ресурсів) та бюджетні доходи (частина бюджетних ресурсів, отриманих в постійне користування на безповоротній основі). Методологічну основу цього найкраще викладено в Положенні державних фінансів МВФ [11], а також в методологічній частині Системи національних рахунків. Фактично бюджетний дефіцит означає недостатність саме доходів, а не бюджетних коштів, для покриття усіх видатків бюджету; а його зворотнім боком є встановлені джерела фінансування. Таким чином, поняття бюджетного дефіциту передбачає перевищення річного обсягу видатків бюджету над його доходами, яке покривається джерелами фінансування бюджету. Такий підхід є характеристикою бюджету як *фінансового плану* органів влади.

Таблиця 1

Дефіцит державного бюджету України, млн.грн

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи бюджету	928108,3	998278,9	1076016,6	1296852,9	1787395,6	2671997,9
Видатки бюджету (з урахуванням кредитування)	987356,1	1076328,3	1293112,7	1494790,3	2702097,4	4005108,7
з них: Обслуговування боргу та виплати за державними деривативами	115431,2	119247,6	119718,8	155651,8	157870,7	247601,2
Баланс бюджету (- дефіцит/ + надлишок)	-59247,8	-78049,5	-217096,1	-197937,4	-914701,7	-1333110,7
Первинний баланс бюджету (- дефіцит/ + надлишок)	56183,4	41198,1	-97377,3	-42285,6	-756831	-1085509,5

Джерело: сформовано на основі [12]

Динаміка балансу державного бюджету України (див. табл.1) показує, що в період 2018-2023 років відбувалось постійне поглиблення бюджетного дефіциту, за виключенням 2021 року, коли почалось певне відновлення після періоду пандемії COVID-19.

Важливим макрофінансовим індикатором є первинний баланс бюджету, під час розрахунку якого з видатків виключаються процентні платежі за державним боргом. Таким чином, він показує, якою була б збалансованість бюджету, якби не потрібно було сплачувати проценти кредиторам держави. Як видно з табл.1, у 2018 і 2019 роках спостерігався первинний надлишок, що створювало передумови для зниження державного боргу України. Причиною бюджетного дефіциту в ці роки був саме державний борг, а точніше – сплата процентних платежів за державними позиками, які уряд отримував у попередні періоди. Під впливом пандемії COVID-19 відбулось різке зростання первинного бюджетного дефіциту в 2020 році, який вдалося скоротити в 2,3 рази вже в наступному році. Ця позитивна динаміка не могла бути втримана з початком війни. Наразі, державний борг продовжує здійснювати значний негативний тиск на державний бюджет, про що свідчать показники високого первинного дефіциту.

Загальна ситуація зі збалансованістю місцевих бюджетів України в 2018-2020 роках відображає ті самі процеси, що й для державного бюджету (див. табл.2). Проте, на відміну від останнього, в місцевих бюджетах з 2021 року і під час війни наявний бюджетний надлишок, у тому числі первинний надлишок. Це питання має стати предметом детального аналізу в подальших дослідженнях.

Таблиця 2

Дефіцит місцевих бюджетів України, млн.грн

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи бюджету	562415,7	560527,9	471479,9	580699,1	555097	652609,1
з них:	299033,9	260346,3	160323,5	202769,3	136977,1	177583,2
Офіційні трансферти (від органів державного управління та від ЄС)						
Видатки бюджету	570956,3	566794,7	478328,1	569669,9	485223,2	647199
з них: Обслуговування боргу та виплати за державними деривативами	656,9	848,4	1520,6	1940	2391,4	1748,7
Баланс бюджету (- дефіцит/ + надлишок)	-8540,6	-6266,9	-6848,2	11029,1	69873,8	5409,9
Первинний баланс бюджету (- дефіцит/ + надлишок)	-7883,7	-5418,5	-5327,6	12969,1	72265,2	7158,6
Баланс бюджету без офіційних трансфертів	-307574,5	-266613,1	-167171,7	-191740,1	-67103,3	-172173,1

Джерело: сформовано на основі [12]

За допомогою сальдових показників бюджету як фінансового плану можна проаналізувати питання самостійності місцевих бюджетів. Зокрема, йдеться про надання офіційних трансфертів. Рішення про їх виділення приймає не місцева рада, а орган іншого рівня. Тому для оцінки самостійності місцевих бюджетів при розрахунку балансу бюджету з доходів доцільно виключити отримані офіційні трансферти.

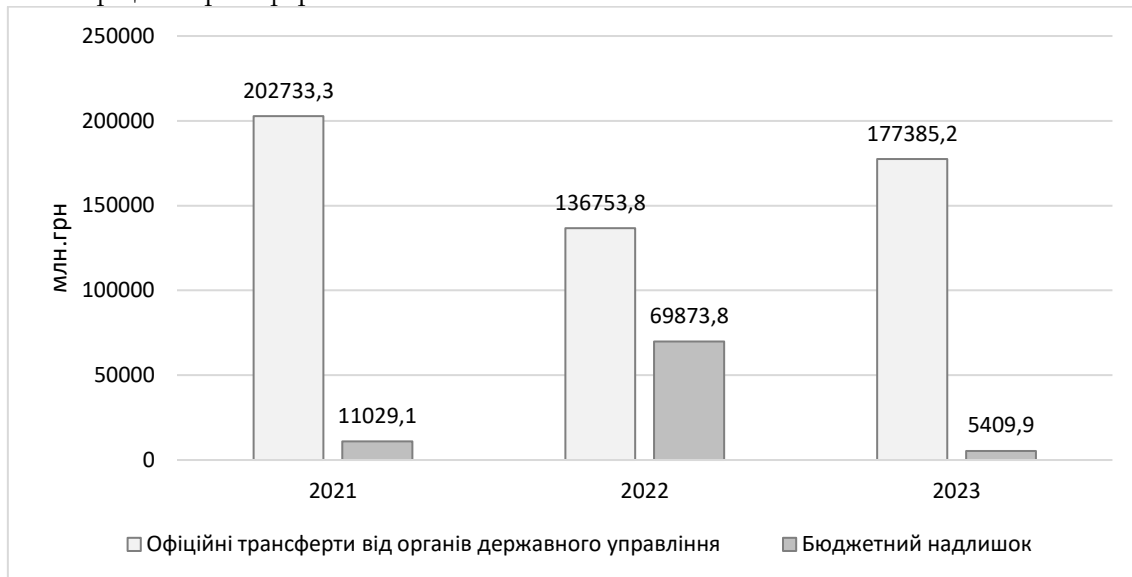

Рис. 2. Бюджетний надлишок (профіцит) місцевих бюджетів та отримані офіційні трансферти від органів державної влади України, млн.грн.

Джерело: сформовано на основі [12]

Якщо б місцеві бюджети в Україні спирались лише на власні та закріплені доходи, тоді протягом усього досліджуваного періоду вони б мали бюджетний дефіцит. Відповідно у період 2021-2023 років формування бюджетного надлишку відбувалось за рахунок офіційних трансфертів, отриманих від органів державної влади України (див. рис.2). Про це свідчить значне перевищення обсягів отриманих офіційних трансфертів над обсягами бюджетного надлишку.

Другий підхід до розгляду бюджетної збалансованості буде виходити з бюджету як *фінансового фонду*, який має вхідні та вихідні потоки, повинен дотримуватись фіскальної дисципліни та ефективно управляти ліквідністю бюджету. У статті 7 Бюджетного кодексу України визначено принцип збалансованості, який встановлює, що повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період [13]. Тут йдеться не про баланс бюджету як фінансового плану, тобто не про рівність доходів і видатків. Принцип збалансованості, як він визначений в бюджетному законодавстві, говорить про надходження бюджету і повноваження на здійснення витрат. Це означає, що розпорядники бюджетних коштів повинні брати повноваження на здійснення витрат лише в обсязі, що не перевищує наявні бюджетні ресурси – суму доходів і джерел фінансування бюджету. Іншими словами, принцип збалансованості, який сформульовано в Бюджетному кодексі України, стосується управління бюджетом як *фінансовим фондом* і ставить на меті недопущення бюджетних неплатежів, які виникають тоді, коли взяті зобов'язання не забезпечені відповідним обсягом грошових ресурсів, а отже не можуть бути виконані бюджетом.

Операції з фінансування бюджету визначені в статті 2 Бюджетного кодексу [13] наступним чином: це надходження та витрати бюджету, пов'язані із зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету. Вони є балансуєчими статтями бюджету і відображають два види управління бюджетом як фінансовим фондом. По-перше, фінансування бюджету охоплює джерела фінансування бюджетного дефіциту. Іншими словами – містить надходження бюджету, які доповнюють бюджетні доходи і дозволяють повністю покрити весь запланований обсяг видатків. По-друге, у фінансуванні бюджету представлені операції, які дозволяють управляти ліквідністю бюджету (в термінології Класифікації фінансування бюджету за типом боргового зобов'язання – це фінансування за активними операціями), дозволяючи своєчасно виконувати зобов'язання: депозити, придбані цінні папери, зміна залишків бюджетних коштів. Новацією України є введення

до фінансування бюджету операцій з передачі коштів між загальним і спеціальним фондом, що змістовно створює невинуватену складність для бюджетного обліку та управління бюджетом і не несе змістовного навантаження, яке закладається в саму суть операцій з фінансування бюджету. Як наслідок, це погіршує прозорість бюджету через спотворення його показників (зокрема, йдеться про величезні дефіцити спеціального фонду місцевих бюджетів, що стане предметом подальших досліджень).

Таблиця 3

Структура фінансування державного бюджету України

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Загальний обсяг фінансування бюджету, млн.грн	59247,8	78049,5	217096,1	197937,4	914701,7	1333110,7
частка в загальному обсязі, %	100	100	100	100	100	100
у тому числі:						
Фінансування за борговими операціями, млн.грн	52022,2	80483,9	244206,2	177113,6	860529,7	1268585,1
частка в загальному обсязі, %	87,8	103,12	112,49	89,48	94,08	95,16
Надходження від приватизації державного майна, млн.грн	268,8	549,5	2248,2	5097,9	1712	3154,4
частка в загальному обсязі, %	0,45	0,7	1,04	2,58	0,19	0,24
Фінансування за активними операціями, млн.грн	6957	-2983,9	-29358,3	15726	52460	61371,2
частка в загальному обсязі, %	11,74	-3,82	-13,52	7,94	5,74	4,6

Джерело: сформовано на основі [12]

У структурі фінансування державного бюджету України (див. табл.3) основну роль відіграє фінансування за борговими операціями, найменше значення якого за досліджуваний період становило 87,8% в загальному обсязі цих операцій. У 2019 та 2020 роках показник боргового фінансування перевищив 100% від загального обсягу фінансування бюджету, але оскільки останній формується за нетто-принципом, то завдяки активним операціям (поповнення депозитів, придбання урядом цінних паперів) це було компенсовано. Можна припустити, що після початку війни в 2022 році державний бюджет почав використовувати активи, накопичені за активними операціями, не тільки для управління ліквідністю, але й для покриття бюджетного дефіциту, іншими словами, – для фінансування видатків бюджету.

У показниках місцевих бюджетів України наявність бюджетного надлишку (профіциту) позначене як від'ємні значення загального обсягу фінансування бюджету, що спостерігається з 2021 року (див. табл.4).

Таблиця 4

Фінансування місцевих бюджетів в Україні та розміщення тимчасово вільних коштів, млрд.грн

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Загальний обсяг фінансування бюджету	8,54	6,27	6,85	-11,03	-69,87	-5,41
Розміщення тимчасово вільних коштів шляхом придбання державних цінних паперів	0,06	1,01	0,20	0,30	2,63	4,55
Кошти місцевих бюджетів, розміщені на депозитних рахунках в державних банках	25,9	12,4	25,3	28,3	7,3	1,5

Джерело: сформовано на основі [14]

У період до початку повномасштабного вторгнення місцеві бюджети України щороку накопичували значні обсяги невикористаного залишку бюджетних коштів і спрямовували його на депозитні рахунки. Напередодні війни на депозитних рахунках в державних банках знаходилось понад 28 млрд.грн коштів місцевих бюджетів. З 2022 року почало активно зростати інвестування тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів у державні цінні папери, тоді як обсяги депозитних вкладів різко скоротились – до 1,5 млрд. грн. в 2023 році

Загалом у складі операцій з фінансування бюджету досить складно відділити джерела фінансування бюджетного дефіциту та операції, що забезпечують управління ліквідністю бюджету, попри розділення цих операцій у бюджетній класифікації і відповідно в бюджетному обліку.

Причина цього полягає в тому, що за певних умов операції, які покликані забезпечувати ліквідність бюджету, можуть також використовуватись для покриття бюджетного дефіциту.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВИТОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У підсумку варто зазначити, що бюджетна збалансованість може мати різний контекст. Коли йдеться про бюджет як фінансовий план, тоді відбувається його оцінка з позицій співвідношення доходів і видатків і спроможності бюджету покрити доходами загальний обсяг видатків. Якщо цього не відбувається, тоді бюджет незбалансований – в ньому наявний бюджетний дефіцит, який покривається джерелами фінансування – надходженнями, які знаходяться поза межами дохідної частини бюджету. У випадку аналізу бюджету як фінансового фонду, на перший план виходить збалансованість бюджету з позицій ефективного управління бюджетними потоками та дотримання фінансової дисципліни – недопущення неплатежів за зобов'язаннями бюджету та управління ліквідністю бюджету як здатності оперативно і своєчасно виконувати зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Юшко С.В. Результати виконання та особливості фінансування місцевих бюджетів в Україні. *Економіка та підприємництво*. 2024. № 2 (61). С.113-127. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2024-2-61-8>
2. Касьяненко Л.М., Миколаєнко П.М., Підгородецький В.О. Правове регулювання дефіциту бюджету України в умовах воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис*. 2023. №3(12). С.73–84. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-73-84](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-73-84)
3. Штефан Л. Аналіз бюджетного дефіциту в Україні та його соціально-економічні наслідки. *Економіка та суспільство*. 2022. №41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-56>
4. Буряченко, А., Болдова А., Москаленко Н. Фінансування дефіциту державного бюджету: маневреність у контексті управління державним боргом. *Економіка та суспільство*. 2023. №53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-31>
5. Грубляк О.М., Сила В.Г. Механізм управління дефіцитом Державного бюджету України в умовах впровадження воєнного стану. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 1(37). С.263-272. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-263-272](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-263-272)
6. Білорус О. Г., Балакін Р.Л., Ухналь Н.М., Бартош С.В., Іващенко О.Б. Фінансування дефіциту Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Наукові праці НДФІ*. 2023. №3 (104). С. 5-36. DOI: <https://doi.org/10.33763/nprndfi2023.03.005>
7. Череп А., Олейнікова Л., Нагаєць С., Русінова В. Формування збалансованого бюджету як інструмент фінансової безпеки України. *Modeling the development of the economic systems*, 2024. №1. С.257–261. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-38>
8. Горин В.П., Квасниця О.В., Романків А.А. Тенденції фінансування бюджетного дефіциту та пріоритети боргової політики України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. №9. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/2152/2179>
9. Кудряшов В.П. Управління фінансуванням державного бюджету в аспекті співпраці України з МВФ. *Фінанси України*. 2023. №6. С 77-95. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.06.075>
10. Зведений бюджет України. Український портал про фінанси та інвестиції: Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>
11. Government Finance Statistics Manual. IMF. 2014. <https://www.imf.org/external/Pubs/FT/GFS/Manual/2014/gfsfinal.pdf>
12. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua>
13. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
14. Публічний звіт голови Державної казначейської служби України. 2023 URL: <http://surl.li/alrxxk>

REFERENCES:

1. Yushko S.V. Rezultaty vykonannya ta osoblyvosti finansuvannya mistsevykh biudzhetiv v Ukraini. *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*. 2024. № 2 (61). S.113-127. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2024-2-61-8>
2. Kasianenko L.M., Mykolaienko P.M., & Pidhorodetskyi V.O. Pravove rehuliuвання defitsytu biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys*. 2023. №3(12). S.73–84. DOI: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-73-84](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-73-84)
3. Shtefan L. Analiz biudzhetnoho defitsytu v Ukraini ta yoho sotsialno-ekonomichni naslidky. *Ekonomika ta*

suspilstvo. 2022. №41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-56>

4. Buriachenko, A., Boldova, A., Moskalenko, N. Finansuvannia defitsytu derzhavnoho biudzhetu: manevrenist u konteksti upravlinnia derzhavnym borhom. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2023. №53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-31>

5. Hrubliak O.M., Sylva V.H. Mekhanizm upravlinnia defitsytom Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh vprovadzhenia voiennoho stan. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*. 2024. № 1(37). S.263-272. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-263-272](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-263-272)

6. Bilorus O.H., Balakin R.L., Ukhmal N.M., Bartosh S.V., Ivashchenko O.B. Finansuvannia defitsytu Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Naukovi pratsi NDFI*. 2023. №3 (104). S. 5-36. DOI: <https://doi.org/10.33763/npndfi2023.03.005>

7. Cherep A., Oleinikova L., Nahaiets S., Rusinova V. Formuvannia zbalansovanoho biudzhetu yak instrument finansovoi bezpeky Ukrainy. *Modeling the development of the economic systems*, 2024. №1. S.257-261. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-38>

8. Horyn V.P., Kvasnytsia O.V., Romankiv A.A. Tendentsii finansuvannia biudzhethnoho defitsytu ta prioritytety borhovoii polityky Ukrainy v umovakh viiny. *Efektyvna ekonomika*. 2023. №9. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2152/2179>

9. Kudriashov V.P. Upravlinnia finansuvanniam derzhavnoho biudzhetu v aspekti spivpratsi Ukrainy z MVB. *Finansy Ukrainy*. 2023. №6. S 77-95. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2023.06.075>

10. Zvedenyi biudzheth Ukrainy. Ukrainskyi portal pro finansy ta investytsii: Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>

11. Government Finance Statistics Manual. IMF. 2014. URL: <https://www.imf.org/external/Pubs/FT/GFS/Manual/2014/gfsfinal.pdf>

12. Derzhavnyy veb-portal byudzhetu dlya hromadyan [State budget web portal for citizens]. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

13. Biudzhethnyi kodeks Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

14. Publichnyi zvit holovy Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy. 2023. URL: <http://surl.li/alrxkk>

BUDGET DEFICIT AND COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLE OF BALANCED BUDGETS DURING THE WAR

HLADCHENKO Lidiia

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Budget deficit is a common phenomenon in modern economic systems. It has a direct impact on financial stability, causes inflation, and generates public debt, and can therefore become a serious problem. As a result, the issue of budget balance requires constant attention. At the same time, the understanding of the budget balance is ambiguous, and it can be understood in different ways. This study proposes two approaches to managing budget balance depending on the approach to the budget itself. The first approach looks at the budget balance from the perspective of the budget as a financial plan, where budget imbalances are primarily associated with the formation of a budget deficit. The deficit is not identical to the lack of funds, as it is covered by financing sources. The article argues that the sources of financing the deficit are not budget revenues. In addition, budget balance is considered in the context of the budget as a financial fund. This approach places a key emphasis on managing budget flows and ensuring budget liquidity. The principle of budget balance defined in the Budget Code of Ukraine relates to the management of the budget as a financial fund and aims to prevent budget arrears. The paper analyses the budget deficit and sources of its financing in relation to the state and local budgets of Ukraine. It identifies the tendency to deepen the state budget deficit and the formation of a surplus in the local budgets during the war. The study estimates various deficit indicators: the traditional deficit, the primary budget deficit, and the deficit of local budgets adjusted for official transfers. This allowed us to determine the impact of public debt on the budget balance and to conclude on the financial independence of local budgets. If local budgets in Ukraine were to rely on their own and assigned revenues only, they would have run budget deficits throughout the entire period under study. In addition, the article shows that budget financing combines two types of operations - those related to the sources of deficit financing, and those that ensure budget liquidity management.

Keywords: principle of budget balance, state budget, local budgets, budget balance, budget deficit, budget surplus, budget financing, financing under debt operations, financing under active operations, official transfers, fiscal discipline.